

Tunnistetiedot poistettu

Käännös

C-603/19 – 1

Asia C-603/19

Ennakkoratkaisupyyntö

Jättämispäivä:

9.8.2019

Ennakkoratkaisupyyntön esittänyt tuomioistuin:

Špecializovaný trestný súd (Slovakia)

Ennakkoratkaisupyyntöpäätöksen tekemispäivä:

24.7.2019

Syyttäjä:

Úrad špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky (Slovakia)

Syytetyt:

TG ja UF

[– –]

[pääasian numero kansallisessa tuomioistuimessa]

ECLI: SK:SSPK:2019:9515100003.30

VÄLIPÄÄTÖS

Špecializovaný trestný súd (rikosasioiden erityistuomioistuin, Slovakia) [– –] [tuomioistuimen kokoonpano] on päättänyt rikosasiassa, jossa syytettyjä TG ym. syytetään rikosnimikkeellä tukipetos rikoslain (trestný zákon) 20 §:n 1 momentin sekä 225 §:n 1 momentin ja 6 momentin a kohdan nojalla 24.7.2019 Pezinokin kaupungissa pidetyssä suljetussa istunnossa

seuraavaa:

Euroopan unionin tuomioistuimelta pyydetään seuraavia kysymyksiä koskevaa tulkintaa ja ennakkoratkaisupäätöstä Roomassa 25.3.1957 tehdyn EUT-sopimuksen, sellaisena kuin se on muutettuna 13.12.2007 tehdyllä Lissabonin sopimuksella, 267 artiklan nojalla rikosprosessilain (trestný poriadok) 290 §:n 1 momentin kanssa ja rikosprosessilain 283 §:n 1 momentin ja 244 §:n 4 momentin perusteella:

1. Voidaanko rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista 25.10.2012 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2012/29/EU (EUVL 2012, L 315, s. 57) (erityisesti oikeutta osallistua aktiivisesti rikosoikeudelliseen menettelyyn ja oikeutta saada vahingonkorvausta rikosoikeudellisessa menettelyssä), joka ei sellaisenaan koske ainoastaan luonnollista henkilöä tuntevana olentona, soveltaa oikeushenkilöön ja valtioon eli valtion viranomaisiin, jos kansallisen lainsäädännön nojalla niillä voi olla uhrin asema rikosoikeudellisessa menettelyssä?
2. Onko sellainen kansallinen oikeuskäytäntö¹ Euroopan unionin perusoikeuskirjan² 17 ja 47 artiklan, SEUT 325 artiklan ja rakennerahastoja koskevista yleisistä säännöksistä 21.6.1999 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1260/1999 (EYVL L 161, s. 1) 38 artiklan 1 kohdan h alakohdan mukainen, luettuna yhdessä rakennepolitiikan rahoituksen epäsäännönmukaisuuksista ja aiheettomasti maksettujen summien takaisinperinnästä sekä tätä alaa koskevan tiedotusjärjestelmän perustamisesta 11.7.1994 annetun komission asetuksen (EY) N:o 1681/94 (EYVL L 178, s. 43) kanssa, jonka mukaan valtio ei voi vaatia rikosoikeudellisessa menettelyssä korvausta vahingosta, joka sille on aiheutunut [alkup. s. 2] syytetyn petollisesta menettelystä,³ jonka seurauksena on Euroopan unionin varojen väärinkäyttö, ja kun valtio ei voi rikosprosessilain 256 §:n 3 momentin mukaan hakea muutosta tuomioistuimen päätökseen, jonka mukaan valtio tai toimivaltainen valtion viranomainen ei voi olla vahingonkorvaukseen oikeutettu osapuoli pääasian käsittelyssä, eikä valtiolla ole käytössään muuta menettelytapaa, jonka avulla se voisi hakea korvausta, minkä seurauksena valtiolla ei ole oikeutta saada korvausta syytetyltä omaisuudelle ja omistusoikeuksille aiheutuneesta vahingosta rikosprosessilain 50 §:n mukaisesti?

¹ Najvyšší súd Slovenskej republikyn rikosoikeudellisen kollegion 29.11.2017 antama lausunto, [– –] [asian numero].

² Protection of the EU Charter for Private Legal Entities and Public Authorities. The Personal Scope of Fundamental Rights within Europe Compared: in Utrecht Law Review, nro 1/15, saatavana verkossa osoitteessa: <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.490/>

³ Pääasian käsittelyssä syytetystä käytetään nimitystä vastaaja.

3. Onko Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 92 ja 93 artiklan soveltamisesta tiettyihin valtion monialaisen tuen muotoihin 7.5.1998 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 994/98 (EYVL L 142, s. 1), luettuna yhdessä EY:n perustamissopimuksen 87 ja 88 artiklan soveltamisesta vähämerkityksiseen tukeen 12.1.2001 annetun komission asetuksen (EY) N:o 69/2001 (EYVL L 10, s. 30) 2 artiklan 2 kohdan kanssa, 2 artiklassa tarkoitettua käsitettä ”sama yritys” tulkittava ainoastaan muodollisesti siten, että ratkaisevana tekijänä on se, onko kansallisen lainsäädännön nojalla kyse toimijoista, joista kukin on itsenäinen oikeushenkilö, jolloin valtionapua voidaan myöntää 100 000 euron rajaan saakka jokaiselle näistä yhtiöistä, vai onko ratkaisevaa se, että nämä yhtiöt, joiden toiminnan ja johdon taustalla ovat samat henkilöt, vaikuttaisivat muodostavan yhden yhtiön määräysvallassa olevien yhtiöiden kokonaisuuden, jolloin on niin, että vaikka kansallisen lainsäädännön mukaan nämä yhtiöt ovat kukin itsenäisiä oikeushenkilöitä, niitä on pidettävä ”samana yrityksenä”, jolloin 100 000 euron suuruinen valtionapu voidaan myöntää yhtiökokonaisuudelle vain kerran?
4. Onko 26.7.1995 tehtyä Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevaa yleissopimusta⁴ sovellettaessa ymmärrettävä käsite ”vahinko” siten, että sillä tarkoitetaan vain sitä perusteettomasti saatujen varojen osaa, joka liittyy suoranaisesti petolliseen menettelyyn, vai tarkoitetaanko sillä myös sitä osaa, joka liittyy tosiasiallisesti toteutettuihin ja uskottavasti toteen näytettyihin kuluihin ja avustuksen käyttöön, jos näytetään toteen, että niiden käyttö on ollut väistämätöntä petollisen menettelyn peittelemiseksi, petollisen menettelyn selvittämisen viivyttämiseksi ja myönnetyn valtionavun koko määrän saamiseksi?

[– –] [käsittelyn lykkääminen kansallisessa tuomioistuimessa] [**alkup. s. 3**]

Perustelut

1. Ennakkoratkaisupyynnön esittäjänä on Špecializovaný trestný súd, joka on ensimmäisen asteen tuomioistuin. Špecializovaný trestný súd on toimivaltainen erityisen vakavien rikosten alalla,⁵ mukaan lukien rikoslain 261 §:ssä tarkoitettu Euroopan unionin taloudellisten etujen vahingoittaminen. Muutoksenhakutuomioistuimena toimii Najvyšší súd Slovenskej republiky (Slovakian ylin tuomioistuin, jäljempänä ylin tuomioistuin).
2. Pääasian käsittelyssä 30.4.2019 tuomioistuin ilmoitti osapuolille, että se aikoo esittää ennakkoratkaisukysymyksen Euroopan unionin tuomioistuimelle, ilmoitti

⁴ Unionin taloudellisiin etuihin kohdistuvien petosten torjunnasta rikosoikeudellisin keinoin 5.5.2017 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2017/1371 (EUVL 2017, L 198, s. 29) [celex: 32017L1371].

⁵ SEUT 83 artikla.

siihen johtavat syyt ja antoi osapuolille mahdollisuuden ottaa kantaa ja esittää asiaa koskevat ehdotuksensa.

3. Ennakkoratkaisupyynnön syynä on (toistuva)⁶ epäyhtenäisyys Slovakian tuomioistuinten oikeuskäytännössä ja Špecializovaný trestný súdin erimielisyys ylimmän tuomioistuimen rikosoikeudellisen kollegion lausunnosta, joka tosiasiallisesti sitoo Špecializovaný trestný súdia.⁷
4. Ennakkoratkaisupäätös on välttämätön syytettyjen syyllisyyden arvioimiseksi ja rikollisen toiminnan laajuuden arvioimiseksi mahdollisessa rikostuomiossa ja siksi, että tuomioistuin voisi tehdä päätöksen uhrien asemasta rikosoikeudellisessa menettelyssä ja oikeudesta vahingonkorvauksiin.

I. Pääasian oikeudenkäynnin kohde ja asian tosiseikat

5. Úrad špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republikyn (Slovakian tasavallan yleisen syyttäjänviraston erityissyyttäjävirsto) syyttäjän 7.1.2015 nostaman syytteen perusteella Špecializovaný trestný súdissa on vireillä rikosoikeudenkäynti, jossa syytettyjä TG ja UF syytetään erityisen vakavasta rikoksesta rikosnimikkeellä tukipetos rikoslain 225 §:n 1 momentin ja 6 momentin a kohdan nojalla sekä yksituumaisesti tehdystä jatketusta rikoksesta rikosnimikkeellä Euroopan unionin taloudellisten etujen vahingoittaminen rikoslain 261 §:n 1 momentin ja 4 momentin a kohdan nojalla. [alkup. s. 4]
6. Syyttäjän mukaan syytetyt olivat ryhtyneet seuraaviin tekoihin:
7. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (työ-, sosiaali- ja perheasioiden keskusvirasto) julkaisi 10.11.2005 ehdotuspyynnön nro 1/2005 ja 20.2.2006 ehdotuspyynnön nro 1/2006 hakemuksille vähämerkityksisestä avustuksesta, jota ei maksettaisi takaisin ja jonka tarkoituksena oli tukea mikrotyönantajia työpaikkojen luomisessa ja vammaisten henkilöiden työpaikkojen luomista suojatyöpaikoissa (jäljempänä avustus). Ehdotuspyynnön nro 1/2006 rahoituksesta 75 prosenttia tuli Euroopan sosiaalirahastosta.
8. Ehdotuspyyntöön nro 1/2005 liittyvä avustus maksettiin kertaluonteisesti ja ehdotuspyyntöön nro 1/2006 liittyvä avustus maksettiin takautuvasti toteen näytettyjen kustannusten perusteella.

⁶ Julkisasiamies Juliane Kokottin ratkaisuehdotuksen 1 kohta (C-73/16, 30.3.2017, EU:C:2017:253) ja Špecializovaný trestný súdin esittämänä ennakkoratkaisupyyntö asiassa C-709/18, UL ja VM (EUVL 2016, L 65, s. 1).

⁷ Tuomioistuimista annetun lain nro 757/2004 (zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch) 21 §:n 3 momentin a kohdan mukaan ylimmän tuomioistuimen kollegio antaa lausuntoja lakien ja muiden yleisesti sitovien säädösten tulkinnan yhtenäistämiseksi, jos kollegioiden suurten jaostojen lainvoimaisissa ratkaisuisa on tulkintaeroja. Lakikokoelmassa nro 200/2016 julkaistun ylimmän tuomioistuimen työjärjestyksen 2 §:n 15 kohdan mukaan tuomarien on annettava ratkaisunsa noudattaen annettua lausuntoa.

9. Avustus myönnettiin työpaikan luomiseen liittyvien kulujen (palkkakulut sekä sosiaaliturva- ja sairausvakuutusmaksut) ja lisäkulujen (työpaikan tarvikkeet ja tekninen varustelu) perusteella ensimmäisten 12 kuukauden ajalle. Avustuksen vastaanottaja oli velvollinen pitämään työpaikan vähintään 3 vuoden ajan.
10. Vuoden 2005 toukokuun ja joulukuun välisenä aikana syytetyt perustivat kuuden yhtiön ”verkoston” ja vuoden 2006 maaliskuussa vielä yhdeksän muuta yhtiötä eri piirikuntiin; yhtiöiden nimet muodostettiin yhdistämällä käsite ”Infoservis” ja yhtiön kotipaikkana toimivan piirikunnan nimi⁸. Edellä mainittujen yhtiöiden lisäksi syytetyt perustivat tammikuussa ja maaliskuussa neljä muuta yhtiötä muulla nimellä. Kaikki yhtiöt olivat yhtiömuodoltaan rajavastuuyhtiöitä.
11. Syytetyt olivat yhtiöiden yhtiömiehiä ja johtajia.
12. Syytteen kohteena ovat kuitenkin vain ne yhtiöt, joille avustus myönnettiin ja maksettiin (yhteensä 10 yhtiötä).
13. Vuoden 2006 maaliskuussa perustetuille yhtiöille ei myönnetty avustusta joko siksi, että hakemus oli hylätty petosepäilyjen vuoksi, tai siksi, että avustus oli myönnetty pienemmälle määrälle työntekijöitä kuin syytetyt olivat esittäneet hakemuksessaan. Näillä yhtiöillä ei ole jälkeinpäin ollut minkäänlaista liiketoimintaa, ja vuoden 2007 kuluessa niiden omistus siirrettiin kolmannelle osapuolelle. [alkup. s. 5]
14. Syytettyjen hakeman avustuksen kokonaismäärä oli 1 636 917,91 euroa. Työ-, sosiaali- ja perheasioiden piirivirastojen kanssa oli sovittu kokonaismäärältään 750 613,79 euron suuruudesta avustuksesta. Todellisuudessa maksetun avustuksen osuus oli kokonaismäärältään 654 588,34 euroa, josta Euroopan unionin talousarviosta maksettiin 279 272,18 euroa ja Slovakian valtion talousarviosta 375 316,20 euroa.
15. Yksittäisissä yhtiöissä oli työllistettyinä yhteensä 107 vammaista henkilöä, joiden työnkuva ei vastannut tukihakemuksissa esitettyjä päämääriä. Asiantuntijalausunnon mukaan kaikki yhtiöt olivat tappiollisia. Työntekijöiden suorittamat työsuoritukset olivat vain muodollisia, eikä niillä ollut taloudellista merkitystä. Kaikille työntekijöille maksettiin kuitenkin asianmukaisesti palkka ja heidän sosiaaliturva- ja sairausvakuutusmaksunsa maksettiin.
16. Yksittäisten yhtiöiden tarvikkeiden ja tekniikan toimittamisesta vastasi yhtiö RAMADA Slovakia s.r.o., jolla ei kuitenkaan ollut todellisuudessa minkäänlaista toimintaa. Sen ainoat tulot muodostuivat Infoservisilta saaduista maksuista. Yhtiön tiliotteista ei ilmene minkäänlaisia toimintakustannuksista, tuotteista tai

⁸ Infoservis Košice, s. r. o., Infoservis Prešov, s. r. o., Infoservis Vranov, s. r. o., Infoservis Michalovce, s. r. o., Infoservis Trebišov, s. r. o., Infoservis Poprad, s. r. o., Infoservis Bardejov, s. r. o., Infoservis Humenné, s. r. o., Infoservis Lučenec, s. r. o., Infoservis Rožňava, s. r. o., Infoservis Spišská Nová Ves, s. r. o., Infoservis Martin, s. r. o., Infoservis Žilina, s. r. o., Infoservis Banská Bystrica, s. r. o. ja Infoservis Zvolen, s. r. o.

palveluista suoritettuja maksuja. Yhtiön tileille maksetut varat nostettiin myöhemmin käteisenä.

17. Muita laskutettavia kuluja olivat tilojen vuokraus, Internet-maksut, energiamaksut, vesimaksut, puhelinliittymämaksut ja muut välttämättömät toimintakustannukset; näiden osalta oli toimitettu asianmukaiset kuitit ja tositteet.
18. Syytetyt vaativat menettelyssä syytteessä vaaditun vahingonkorvauksen pienentämistä toteen näytettyjen, maksettujen menojen verran ja näin ollen myös syytteen mukaisen teonkuvauksen oikeudellisen luokittelun määrittämistä lievemmäksi.
19. Syytetyt johtivat yhtiöitä keskitetysti Košiceen perustetusta Infoservisin toimipisteestä. Syytettyjen kotipaikka on Košice. Jokaisessa yhtiössä syytetyt nimesivät yhden työntekijöistä toimipisteen päälliköksi. Syytetyt ilmoittivat jo hakemuksissaan tarkoituksestaan perustaa Infoservisin toimipiste jokaiseen Slovakian piirikaupunkiin. Slovakiassa on 79 hallintopiiriä.
20. Infoservisin toiminnan tarkoituksena oli luoda tietokanta kyseisessä piirikunnassa toimivista yrityksistä trivago.com-palvelun tapaan ja tarjota tietoja tuleville asiakkaille maksuttoman puhelinpalvelulinjan välityksellä.
21. Avustuksen tarjoamisen päätyttyä 20.4.2007 syytetyt siirsivät omistusosuutensa kaikista yhtiöistä AZ-Dendy s. r. o. -nimiselle, tšekkiläiselle yhtiölle, jonka johtajana oli bulvaaniksi⁹ epäilty Tšekin kansalainen [alkup. s. 6]. Tämän jälkeen yhtiöt eivät harjoittaneet enää edes muodollisesti minkäänlaista liiketoimintaa. Välittömästi sen jälkeen kaikkien työntekijöiden työsuhde lopetettiin.
22. Vahingon kärsinyt osapuoli eli työ-, sosiaali- ja perheasioiden piirivirastot vaativat asianmukaisesti ja ajoissa vahingonkorvausta syytetyiltä todellisuudessa maksetun avustuksen määrän verran.
23. Omaisuus, jonka syytetyt olivat ilmoittaneet hankkineensa avustuksen nostamisen ajankohtana, ei enää ollut yhtiöiden tiloissa. Yhtiöt oli virallisesti poistettu kaupparekisteristä.

II. Kansallinen lainsäädäntö

24. Rikoslain nro 300/2005 124 §:n 1 momentin mukaan vahingolla tarkoitetaan aineellista vahinkoa tai vahingon kärsineen osapuolen omaisuuden tai oikeuksien menetystä tai muuta haittaa, joka on syy-yhteydessä rikokseen, riippumatta siitä,

⁹ Mahdollisesti lainvastaisesti toimivien yhtiöiden johdossa esiintyvä henkilö tai henkilö, joka suojaa yhtiöiden todellisten omistajien henkilöllisyyden (huom: henkilö, joka esiintyy yhtiön osakkaana tai johtajana toisen henkilön puolesta ja tämän ohjeiden mukaan tarkoituksena todellisen omistajan salaaminen).

kohdistuuko vahinko omaisuuteen vai oikeuksiin. Vahingolla tarkoitetaan tässä laissa myös hyödyn saamista, joka on syy-yhteydessä rikokseen.

25. Rikosprosessilaki nro 301/2005 (zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok)

Slovakian rikoslaissa erotetaan toisistaan käsitteet rikoksen uhri¹⁰ ja rikoksen johdosta vahinkoa kärsinyt.

Lain 46 §:n 1, 3 ja 4 momentin mukaan vahingonkärsijä on henkilö, jolle rikos on aiheuttanut aineellista vahinkoa. Tällaisella henkilöllä on oikeus vaatia vahingonkorvausta, ehdottaa esitettäviä todisteita tai niiden täydentämistä, esittää todisteita, tarkastella ja tutkia oikeudenkäyntiasiakirjoja, osallistua pääasian käsittelyyn, esittää kantansa todisteista, esittää päätelmänsä, hakea muutosta ratkaisuun laissa määritetyissä rajoissa ja saada tietoa rikosoikeudellisen menettelyn vaiheista. Uhrilla, jolla on lain mukaan oikeus vaatia syytetyltä korvausta rikoksen hänelle aiheuttamista vahingoista, on myös oikeus vaatia, että tuomioistuin tuomiossaan velvoittaa syytetyn korvaamaan nämä vahingot. Uhrin on esitettävä tämä vaatimus viimeistään ennen tutkinnan päättymistä. Vaatimuksesta on käytävä ilmi vahingonkorvauksen syyt ja haetun vahingonkorvauksen [alkup. s. 7] suuruus. Vaatimusta ei voida esittää, jos vaatimuksesta on jo päätetty siviilioikeudellisessa tai muussa asianmukaisessa käsittelyssä.

Lain 50 §:n 1 momentin mukaan on niin, että jos on olemassa perusteltu huoli siitä, että uhrin oikeus saada korvaus rikoksen aiheuttamista vahingoista ei toteudu tai että sen toteutuminen vaikeutuu, voidaan antaa vakuus vahinkojen todennäköiseen määrään saakka.

Lain 256 §:n 3 momentin mukaan on niin, että jos vahingon kärsineen oikeutta käyttää henkilö, jolle kyseinen oikeus ei kuulu, tuomioistuin ilmoittaa päätöksellä, että kyseistä henkilöä ei kohdella pääasian käsittelyssä vahingon kärsineenä. Tällainen päätös ei estä vahingonkorvausvaatimuksen esittämistä toimivaltaisessa viranomaisessa. Päätöksestä ei voi valittaa.

Lain 287 §:n 1 momentin mukaan on niin, että jos tuomioistuin tuomitsee syytetyn rikoksesta, jolla syytetty on aiheuttanut toiselle henkilölle vahinkoa, syytetty määrätään tavanomaisesti korvaamaan vahinko, mikäli vaatimus on tehty asianmukaisesti ja ajoissa. Tuomioistuin velvoittaa aina syytetyn korvaamaan vahingot, joita ei ole korvattu, tai niiden osan, jota ei ole korvattu, jos niiden määrä on mainittu tosiseikkojen kuvauksessa tuomiolauselmassa, jolla syytetty on todettu syylliseksi.

¹⁰ Määritelmä vastaa rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista 25.10.2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU (EUVL 2012, L 315, s. 57) 2 artiklan 1 kohdan a alakohtaa; rikoksen uhreista annettu laki nro 274/2017 (zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov).

Lain 307 §:n 1 momentin c kohdan mukaan vahinkoa kärsinyt voi valittaa tuomiosta ainoastaan vahingonkorvausta koskevan tuomiolauselman osan virheellisyyden johdosta.

26. Kauppalain nro 513/1991 (zákon č. 513/1991 Z. z. obchodný zákonník) mukaan rajavastuuyhtiö on itsenäinen, sen johtajista ja osakkaista erillinen oikeushenkilö.¹¹ Yhtiö vastaa sitoumuksiensa laiminlyönnistä koko omaisuudellaan. Osakas vastaa yhtiön sitoumuksista kaupparekisteriin kirjatulla apporttiosuudellaan.
27. Valtionavusta annetun lain nro 231/1999 (zákon č. 231/1999 Z. z. o štátnej pomoci)¹² 18 §:n 2 ja 3 momentin mukaan valtionapua myönnetään epäsuoraa tukea lukuun ottamatta sopimuksen perusteella siten, että jos valtionapu on myönnetty varoista, jotka ovat peräisin valtion talousarviosta, kunnan talousarviosta tai valtion erityistarkoituksiin tarkoitettusta talousarviosta, pidetään valtionavun myöntämisedellytysten laiminlyöntiä talousarviosääntöjä loukkaamisena.
28. Julkishallinnon talousarviosäännöistä annetun lain nro 523/2007 (zákon č. 523/2007 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy) 31 §:n mukaan oikeushenkilö tai luonnollinen henkilö, joka on loukannut talousarviosääntöjä, on velvollinen palauttamaan [alkup. s. 8] varat talousarvioon, josta ne on saatu tai käytetty, siinä määrin kuin talousarviosääntöjä on loukattu; henkilö on myös velvollinen maksamaan rahamääräisen seuraamuksen. Talousarviosääntöjen loukkaamisesta määrätään talousarviosääntöjen loukkausta, rahamääräistä seuraamusta ja sakkoa vastaava maksuseuraamus. Se määrätään ja peritään hallinnollisen menettelyn yleisten säännösten mukaisesti.

III. Oikeuskäytäntö¹³

29. Ylimmän tuomioistuimen rikosoikeudellisen kollegion 29.11.2017 antama lausunto [—] [asian numero] (jäljempänä lausunto Tpj 39-60/2017).¹⁴

¹¹ Euroopan unionin tuomioistuimen tuomio Orsi (C-217/15 ja C-350/15, 5.4.2017, EU:C:2017:264), Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 20.5.2014 antama tuomio, Pirttimäki v. Suomi, nro 35232/11, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 13.12.2005 tekemä tutkimattajättämispäätös, Veselá ja Loyka v. Slovakia, nro 54811/00 ym.

¹² Mainittu säännös vastaa nykyistä 26 §:ää ja Euroopan sosiaalirahastoista annettavasta avusta ja avustuksesta annettua lakia nro 528/2008 (zákon č. 528/2008 Z. z. o pomoci a podpore poskytovanéj z fondov Európskeho spoločenstva), sellaisena kuin se on muutettuna 1.1.2009 alkaen.

¹³ Lainattuja ratkaisuja on muutettu niiden ymmärrettävyyden parantamiseksi säilyttäen niiden olennainen sisältö. Ratkaisukäytännön kuvauksen laajuudella tuomioistuin ottaa huomioon vaatimuksen rakenteellisen ongelman osoittamisesta julkisasiamies Michal Bobekin ratkaisuehdotuksessa (C-310/16, 25.7.2018, EU:C:2018:623) tarkoitettulla tavalla.

A/I. Valtion aineellisoikeudelliset vaatimukset, jotka perustuvat lainsäädännössä määriteltyihin veroihin, joista toimivaltansa rajoissa päättää ensisijaisesti toimivaltainen viranomainen verolainsäädännön mukaisesti, mukaan lukien vaatimukset, jotka muodostuvat verovelvollisen perusteettomasti vaatimasta arvonlisäveron tai valmisteveron palautuksesta, ovat luonteeltaan hallinto-oikeudellisia ja niistä tehtävät päätökset annetaan hallintotuomioistuimen arvioitaviksi hallintolainkäyttölain mukaisesti. Mainitut vaatimukset eivät ole vahingonkorvausvaatimuksia, joita voitaisiin soveltaa rikosoikeudellisessa menettelyssä, ns. adheesiomenettelyssä. Tuomioistuin ei pääte niiden myöntämisestä edes siviiliprosessimenettelyssä, koska asia ei kuulu tuomioistuinten toimivaltaan. Näin ollen päällekkäisyys eli toimielinten (hallinnollisen viranomaisen ja tuomioistuimen) välinen toimivaltaristiriita ts. päällekkäinen päätöksenteko samasta vaatimuksesta on suljettu pois.

Edellä esitetyn perusteella mikään ei muuta sitä seikkaa, että aineellisoikeudellinen vaatimus (jonka aineellisoikeudellinen perusta on vero-oikeus) vastaa määrältään rikosoikeudellisen menettelyn kohteena olevan verorikoksen osalta teolla aiheutunutta vahinkoa (verorikoksen objektiivista tunnusmerkistöä). Samaan tapaan on adheesiomenettelyn näkökulmasta epäolennaista, koskeeko verosaatava oikeushenkilöä vai onko kyseisestä verorikoksesta syytettynä ainoastaan luonnollinen henkilö, jonka toiminnan johdosta rikos on tapahtunut; kyse ei ole kaksinkertaisesta korvausvaatimuksesta tällaista tekijää kohtaan. [alkup. s. 9]

Vaikka verosaatavaa ei voidakaan vaatia adheesiomenettelyssä, Slovakia, jota toimivaltainen viranomainen edustaa, on verorikoksen osalta rikosoikeudellisessa menettelyssä vahingonkärsijänä kaikkine muine rikosprosessilain mukaisine oikeuksineen.

II. Jos rikosoikeudellisen menettelyn pääasian käsittelyssä vaaditaan verosaatavaa (syytettynä olevalle luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle osoitetulla vahingonkorvausvaatimuksella), tuomioistuimen päätös vahingonkärsijän oikeudesta esittää vaatimuksensa koskee vain vahingonkorvausta. Vahingonkärsijä on yhä asianosainen muiden prosessuaalisten oikeuksiensa osalta. Näin on myös siinä tapauksessa, että vaatimuksesta on jo lainvoimaisesti päätetty verolainsäädännön mukaisesti, sillä *res judicata* -este koskee vain vahingonkorvausta, josta on jo päätetty, ei muita vaatimuksia.

¹⁴ Lausunto annettiin rikosasiassa, joka koski jatkettua rikollista toimintaa rikosnimikkeellä veronkierto ja perusteeton arvonlisäveron palautusoikeuden soveltaminen (veropetos) kokonaissummaltaan noin 58 171 046,79 euroa. Lausunnon (Tpj 39-60/2017) päätelmistä ilmenee, että sitä sovelletaan yleisesti kaikkiin tapauksiin, joissa vahingon määrittämisen oikeusperustana ovat hallinto-oikeudelliset säädökset, eli veroihin, arvonlisäveroon, tulleihin, valtionapuun, rahoitusavustuksiin, joita ei tarvitse maksaa takaisin, maataloustukiin, ympäristörikoksiin jne. Tällä hetkellä Slovakian alueella on vireillä rikosoikeudellisia menettelyjä veropetoksista, verojen ja tullien kierrosta ja Euroopan unionin taloudellisten etujen vahingoittamisesta kymmenien miljoonien eurojen edestä.

B/I. A osan I ja II kohdassa esitettyjä oikeudellisia pohdintoja sovelletaan vastaavasti myös mihin tahansa muuhun omaisuuteen liittyvään vaatimukseen, joka ei ole aineellisoikeudellisen perustansa (eli vaatimusta koskevan lainsäädännön) perusteella vahingonkorvausvaatimus tai ns. aineetonta vahinkoa koskeva korvausvaatimus. Kun otetaan huomioon tämä luonnehdinta, kyse ei ole rikoksen tunnusmerkistöstä, vaikka se voi olla arvoltaan sama.

II. Kun on kyse rikoslain 305 §:ssä säädetystä kasvien ja eläinten suojeluun kohdistuvasta rikoksesta, rikoksen tekohetkellä ilmennyt vahinko vastaa vahingon oikeudellista määritelmää ja sen rahamääräinen arviointi luonnonsuojelulaissa sille annettua yhteiskunnallista arvoa. Ratkaisu luvattoman puunhakkuun seurauksena (kunnalle) syntyneen aineellisen vahingon korvauksen määrästä puun yhteiskunnallinen arvo mukaan lukien kuuluu kuitenkin ympäristönsuojeluviranomaisten toimivaltaan, tässä tapauksessa piiriviranomaiselle tai kunnalle. Kyse on siis hallinto-oikeudellisesta vaatimuksesta, joka ei kuulu tuomioistuinten toimivaltaan ja johon ei voida vedota adheesiomenettelyssä rikosprosessilain mukaisesti. Tällainen päätelmä pätee huolimatta siitä, että vahingonkärsijänä on kunta, jonka alueella luvaton puunhakku on tapahtunut. Vahingonkärsijänä voi olla myös Slovakia toimivaltaisen piiriviranomaisen edustamana, jos piiriviranomainen haluaa toimia tällaisessa asemassa rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä.

30. Nejvyšší soud České republiky (ylin tuomioistuin, Tšekki) rikosoikeudellisen kollegion suuren jaoston päätös, joka on julkaistu päätöskokoelmassa numerolla R 39/2014¹⁵ [alkup. s. 10]

Veronkierrosta (maksamatta jättämisestä) syntyvä oikeus on vahingonkorvausoikeus, johon toimivaltainen veroviranomainen ei kuitenkaan voi vedota rikosoikeudellisessa menettelyssä verovelvollista vastaan. Tästä syystä tuomioistuimen on tehtävä pääasian käsittelyn alussa päätös, jonka mukaan vahingonkärsijä ei voi vedota vahingonkorvausoikeuteen rikosoikeudellisessa (adheesio-)menettelyssä. Tuomioistuin ei anna tuomiota tästä vaatimuksesta.

Vahingonkorvausoikeuteen vetoaminen rikosoikeudellisessa menettelyssä (adheesiomenettely) on mahdollista vain siinä tapauksessa, että todistelumenettelyssä ilmenee, että oikeushenkilön nimissä toimiva henkilö on kiertänyt tuloveroa (tai muuta veroa), josta veroviranomainen on antanut veropäätöksen, jolla oikeushenkilö määrättiin maksamaan veron puuttuva osa, mutta on selvää, että veropäätös on täytäntöönpanokelvoton, koska oikeushenkilöllä ei ole omaisuutta, josta varat voitaisiin ulosmitata. Jos yhtiö on

¹⁵ Ottaen huomioon aiemman yhteisen oikeudellisen kehityksen ja lainsäädännön samankaltaisuuden tuomioistuin viittaa tšekkiläiseen oikeuskäytäntöön. Nejvyšší soud Československé socialistické republiky (Tšekkoslovakian sosialistisen tasavallan ylin tuomioistuin) vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan valtion verosaatava ei ole veronkiertorikoksesta syntyvä vahingonkorvaussaatava vaan suoraan lainsäädännöstä johtuva oikeus. Näin ollen kyse ei ole oikeudesta, johon toimivaltainen veroviranomainen voisi vedota adheesiomenettelyssä.

osakeyhtiö tai rajavastuuyhtiö ja jos syytetty kuuluu yhtiön johdon jäsenistöön, on selvitettävä, muodostuuko henkilölle sijaantulovelvollisuus, jonka perusteella henkilö voitaisiin adheesiomenettelyssä velvoittaa vahingon korvaukseen tai velvoittaa palauttamaan rikoksen avulla saatu perusteeton etu. Vahingonkorvausoikeuteen vetoaminen voisi tulla kysymykseen myös siinä tapauksessa, että voidaan osoittaa sellaisen syytetyn vastuu, joka ei ole kierretyn (tai maksamattoman) veron maksaja tai verovelvollinen mutta jonka syyllisyys rikoksesta aiheutuneeseen vahinkoon tai rikoksen perusteella syntyneeseen perusteettomaan etuun voidaan osoittaa.

31. Viitaten lausuntoon Tpj 39-60/2017 myöhemmässä oikeuskäytännössään ylimmän tuomioistuimen rikosoikeudellinen kollegio¹⁶ kumosi Špecializovaný trestný súdin vahingonkorvausvaatimuksia koskevat tuomiot, joilla ensimmäisen asteen tuomioistuin velvoitti syytetyn vahingonkorvaukseen petollisin keinoin hankitun, valtion tai Euroopan unionin talousarvioista maksetun avustuksen, tuen tai muun rahoitusavun määrän osalta, sillä perusteella, että kyse ei ollut vahingonkorvauksesta, johon voitaisiin vedota rikosoikeudellisessa menettelyssä, vaan erityisestä julkisoikeudellisesta vaatimuksesta, jolla halutaan palauttaa maksettu, palauttamaton rahoitusavustus, jonka sisällöstä ja laajuudesta säädetään asiaa koskevassa lainsäädännössä, ja jota voidaan tarkastella hallinnollisessa tuomioistuimessa. [alkup. s. 11]
32. Aiemmassa oikeuskäytännössä tuomioistuimet velvoittivat aina syytetyn maksamaan petollisin keinoin hankittua tukea tai todistetusti petollisessa menettelyssä hankittua valtionapua vastaavan määrän korvauksia.
33. Edellä mainittu lausunto on johtanut käytännössä siihen, että verorikosasioissa valtion eli vahingonkäräjien edustaja ei vaadi vahingonkorvausta sillä perusteella, että niin ei voi tehdä. Joissakin tapauksissa rikosoikeudelliseen menettelyyn osallistuvat viranomaiset jopa jättävät valtion eli vahingonkäräjien edustajat kuulematta esitutkintamenettelyssä, jolloin valtiolta evätään mahdollisuus vaatia vahingonkorvausta asianmukaisesti ja ajoissa.¹⁷
34. Vastaavaa kehitystä on odotettavissa tukipetostapauksia ja Euroopan unionin taloudellisten etujen vahingoittamista koskevien syytetoimien osalta.

¹⁶ Ylimmän tuomioistuimen rikosoikeudellisen kollegion 15.2.2018 antama tuomio [– –] [asian numero], ylimmän tuomioistuimen rikosoikeudellisen kollegion 23.1.2019 antama tuomio [– –] [asian numero] ja ylimmän tuomioistuimen rikosoikeudellisen kollegion 20.3.2019 antama tuomio [– –] [asian numero], jotka on annettu muissa rikosasioissa kuin pääasiassa.

¹⁷ Špecializovaný trestný súdin [– –] [asian numero] arvonlisäveron kiertoa ja kokonaismäärältään 7 459 853,45 euron suuruisen veron liiallisen vähennyksen perusteetonta soveltamista koskevassa asiassa 30.11.2016 tekemässä päätöksessä, jolla se hylkäsi syytteen ja palautti asian syyttäjän käsittelyyn vahingonkäräjien oikeuksien vakavan loukkauksen perusteella.

IV. Euroopan unionin tuomioistuimen (jäljempänä unionin tuomioistuin) oikeuskäytäntö

35. Unionin tuomioistuimen tuomio Taricco ym. (C-105/14, 8.9.2015, EU:C:2015:555), tuomio [A. S.] ja M. B. (C-42/17, 5.12.2017, EU:C:2017:936), tuomio Dzivev ym. (C-310/16, 17.1.2019, EU:C:2019:30) jne.
36. Unionin tuomioistuimen tuomio Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening ym. (C-383/06–C-385/06, 13.3.2008, EU:C:2008:165), tuomio Chambre de commerce et d'industrie de l'Indre (C-465/10, 21.12.2011, EU:C:2011:867).

V. Špecializovaný trestný súdın näkemys

37. Oikeushenkilöt, jotka ovat useimmiten rajavastuuyhtiöitä, joita tekijät käyttävät rikolliseen toimintaan ja jotka ovat avustuksen vastaanottajia, päätyvät kaikissa tapauksissa lähes varattomiksi. Myönnetyn avustuksen saaminen niiltä takaisin on mahdotonta.
38. Hallinnollisessa menettelyssä toimivaltainen viranomaisena voi vaatia perusteettomasti maksetun avustuksen maksamista takaisin ainoastaan avustuksen vastaanottajalta eli kyseiseltä oikeushenkilöltä, mutta ei sen yhtiömieheltä tai johtajalta eikä varsinkaan kolmansilta osapuolilta, jotka ovat usein rikollisen toiminnan taustalla. [alkup. s. 12]
39. Valitsevassa oikeustilanteessa ei voida edes määrätä seuraamuksena omaisuuden takavarikointia rikoslain 58 §:n mukaisesti. Koska valtiolla ei ole saatavaa, johon se voisi vedota maksukyvyttömyysmenettelyssä,¹⁸ sen vaatimukset seuraamukseksi määrättävästä omaisuuden takavarikoinnista voidaan täyttää vasta sen jälkeen, kun kaikki konkurssipesään kohdistuvat saatavat ja kaikki ilmoitetut saatavat on täytetty.¹⁹ Kaikissa tuomioistuimen tiedossa olevissa tapauksissa tuomittujen omaisuus ei riittänyt edes ilmoitettujen saatavien korvaamiseen, valtion vaatimuksista puhumattakaan.
40. Ratkaisevana perusteena vahingonkorvausvaatimusta koskevalle päätökselle pitäisi olla toimijoiden luonne ja vahingonkärsijänä olevan valtion ja lainmukaisesti tuomitun tekijän väliset vastuusuhteet, jotka syntyivät tekijän lainvastaisen toiminnan seurauksena, vedotun oikeuden aineellisoikeudellisesta perusteesta riippumatta.

¹⁸ Konkurssista ja yrityssaneeruksesta annetun lain nro 7/2005 (zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii) 107a §:n 1 momentin mukaan on niin, että jos toimivaltainen tuomioistuin toimittaa konkurssituomioistuimelle lainvoimaisen päätöksen seuraamuksena määrätystä omaisuuden takavarikoinnista, konkurssituomioistuin päättää viipymättä viran puolesta seuraamuksen kohteena olevan henkilön omaisuuden julistamisesta konkurssiin.

¹⁹ Konkurssista ja yrityssaneeruksesta annetun lain nro 7/2005 107a §:n 2 momentin d kohdan mukaan.

41. Jos tuomioistuin päättää, että vahingonkärsijän ei sallita esittää vahingonkorvausvaatimustaan pääasian käsittelyssä, on päätös voitava saattaa ylemmän asteen tuomioistuimen tarkasteltavaksi. Tällä on keskeinen merkitys, jotta vahingonkärsijä pääsisi käyttämään oikeuttaan asianmukaisesti ja ajoissa rikosoikeudellisessa menettelyssä. Tässä tapauksessa se tarkoittaa avustuksen perimistä takaisin ajoissa. Päätöksen laillisuuden arviointia perustuslainvastaisuutta koskevan valituksen puitteissa ei voida pitää riittävänä.
42. Rikosoikeudellisessa menettelyssä on kunnioitettava kaikkien osapuolten, erityisesti vahingonkärsijöiden, oikeuksia ja oikeutettuja etuja. Teoriaa, jonka mukaan rikosoikeudellisen menettelyn tarkoituksena on ainoastaan selvittää rikos ja rangaista tekijöitä ja jonka mukaan vahingonkärsijän asemaa käsitellään ainoastaan vahingonkorvauksen näkökulmasta (engl. damaged victim), voidaan pitää aikansa eläneenä.²⁰
43. Uhrin asema rikosoikeudellisessa menettelyssä ja hänelle kansallisessa lainsäädännössä myönnettyt oikeudet eivät voi olla selkeän epäsuhtaisessa asemassa suhteessa oikeuksiin, jotka kansallisessa lainsäädännössä myönnetään syyttäjälle ja syytetyille, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja menettelyllisen yhdenvertaisuuden vaatimusten täyttymiseksi. [alkup. s. 13]
44. Huolimatta siitä, että unionin tuomioistuin ei laajentanut uhrin käsitettä koskemaan oikeushenkilöitä tuomiossa Emil Eredics ja Mária Vassné Sápi (C-205/09, 21.10.2010, EU:C:2010:623) ja tuomiossa Giovanni Dell’Orto (C-67/05, 28.6.2007, EU:C:2007:395), tuomioistuimen näkemyksen mukaan oikeus aktiiviseen osallistumiseen rikosoikeudellisessa menettelyssä ja vahingonkorvausoikeus rikosoikeudellisessa menettelyssä²¹ ovat laajennettavissa oikeushenkilöihin ja valtioon,²² koska nämä seikat ovat olennaisia niiden omaisuutta koskevien oikeuksien tehokkaan suojan kannalta,²³ ja kyse ei ole

²⁰ Rikosprosessilain 1 §:ssä säädetään rikosoikeudellisen menettelyn osapuolista ja tuomioistuimista siten, että jotta rikokset saataisiin asianmukaisesti selvitettyä ja että tekijät saisivat lain mukaan oikeudenmukaisen rangaistuksen, on samalla kunnioitettava luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden perusoikeuksia ja -vapauksia. Edellä mainitusta huolimatta vahingonkärsijä jää käytännössä syrjään rikosoikeudellisessa menettelyssä, ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 11.12.2018 antama tuomio Lakatošová ja Lakatoš v. Slovakia, nro 655/16.

²¹ Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista 25.10.2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU (EUVL 2012, L 315, s. 57) johdanto-osan 20 perustelukappale ja 16 artikla; Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukainen oikeus tehokkaiseen oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen.

²² Uhrina valtio on rikosoikeudellisessa menettelyssä oikeushenkilön asemassa.

²³ Euroopan unionin perusoikeuskirjan 17 artikla; ks. Protection of the EU Charter for Private Legal Entities and Public Authorities. The Personal Scope of Fundamental Rights within Europe Compared, julkaisussa Utrecht Law Review, nro 1/15, saatavana verkossa osoitteessa: https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.183_52/ulr.490/

oikeuksista, jotka ovat luonteeltaan sellaisia, jotka voidaan myöntää ainoastaan luonnollisille henkilöille tuntevina olentoina.

45. Valtion talousarvioista tai Euroopan unionin talousarviosta puuttuvat varat heijastuvat valtion tarjoamien palvelujen (koulutus, terveydenhuolto, sosiaalipalvelut, tieteen ja urheilun tukeminen, alueellinen kehitys jne.) määrään ja laatuun.
46. Edellä mainituilla seikoilla on merkitystä myös vanhentumisajan keskeytymisen ja vireilläolovaikutuksen kannalta vahingonkorvausvaatimuksen esittämisajankohtana rikosoikeudellisessa menettelyssä²⁴ ja siltä osin kuin on kyse sitovasta vaikutuksesta, joka tuomiolla, jonka mukaan on tehty rikos, on siviilituomioistuimelle.²⁵ Jos nykyinen oikeuskäytäntö hyväksytään, valtio ei voi tehokkaasti esittää vahingonkorvausvaatimusta vahingonkärsijänä ja vanhentumisajan kulumisen jatkuisi rikosoikeudellisen menettelyn aikana. Vilpittömässä mielessä oikeuskäytäntöön luottavan vahingonkärsijän vaatimus vanhenisi ilman tämän omaa syytä.
47. Kolmannen kysymyksen osalta tuomioistuin on sitä mieltä, että ratkaisevana tekijänä on yhtiön tosiasiallinen johtamistapa. Jos perustetaan useita rajavastuuyhtiöitä, jotka ovat todellisuudessa vain yhden yhtiön määräysvallassa olevien yhtiöiden kokonaisuus, on näitä yhtiöitä pidettävä vähämerkityksistä valtionapua myönnettäessä samana yrityksenä. Vastakkainen tulkinta johtaisi valtionavun ketjuttamiseen ja valtionavun rahoituksen ylärajan kiertämiseen.
48. Neljännen kysymyksen osalta tuomioistuin on sitä mieltä, että vahinkona on pidettävä myös tosiasiallisesti toteutuneita ja uskottavasti toteen näytettyjä kuluja ja avustuksen käyttöä, jos rikosoikeudellisessa menettelyssä ilmenee, että rikollinen aikomus oli olemassa jo alusta alkaen ja että vastaanottajan taholta oli kyse ainoastaan välttämättömistä kuluista eli rikolliseen toimintaan liittyvistä tappioista. Tällaista varojen käyttöä ei voida pitää niiden käyttötarkoituksen mukaisena käyttönä. [alkup. s. 14]

[– –] [muutoksenhakuohjeet]

Pezinok, 24.7.2019

[– –]

[jaoston puheenjohtajan nimi]

²⁴ Siviililain 112 §.

²⁵ Siviiliprosessilain 193 §.